

Листи до батька в Сибір

Леонід Полтава

Вступ (1941)

Наче в шибу безглуздий камінь —
Брязнув день Незабутнього року!
З закривавленими руками,
Проклинаючи власні кроки,
Бігли, падали, підіймались,
Обезумілі від розпуки.

А навколо поля палали,
Спопеляючи людські руки,
Розпікаючи людські муки.

Я дивився на світ, неначе
Перший день у житті побачив.
Щось кричало: "Не йди, не йди!
Деся твій батько в сибірській муці!..
Хто його, для яких революцій
Званням смертника нагородив?!"

Сірниками — дерева. Камінь
Вигинався, мов біле тіло.
Вся планета в червоних ранах,
В смугах диму — стрічках жалоби —
У безодню, в ніщо летіла,
До вселюдського гробу!

Танк проповз по моїй калині
І гігантської павутини
Впала сіть на Європи квіт.

* * *

Не суди мене, батьку, суворо.
Нашим горем — вселюдським горем

Ми могли б затопити світ.

Україна

Восени журавлі перелякані
Телеграфними мчали знаками
Далі й далі з землі моєї!
Не моєї і не твоєї —
Нічєї землі.
Нічєї.

Від космічного жаху
Космічними журавлями
Зривались з землі алеї!
Над полями —
Прокази плями.

Легше брати жар у долоні,
Чим у дні, від безсонь червоні,
Очманіло метатись, шукаючи броду;
Наслухати над серцем мого народу —
Над пораненим серцем народу.

Білим жахом минали зими.
Я з тобою ішов незримо
Та ішов на Схід і на Захід.

Вам не даром ввижалось, браття,
У ті ночі Христа розп'яття
Над землею любови й жаху!

Тільки в смерчеві завірюхи
Слухом сина — найвищим слухом —
Я почув твоє стомлене слово:
"Не шукай, бо немає броду
Для твого — для мого народу".

Ти ж молилась молитвою битви.
Воскресали в твоїй молитві
Сиві вої із княжих піль,
І Богдана кіннота мчала,

І Мазепи крицеві жала
Снігову розсікали сіль.

Грали сурми не раз, не двічі,
Стугоніли пилявські січі,
Долітаючи під Париж;
Чінгіс-Ханів усіх нащадки...
Триуголки... конфедератки...
Все в святому вогні спопелиш!
І того, що лишивсь без Тебе —
Без Твоєї землі і неба —
Як сновида, як попіл, прах...
"Ах, Софіє! Лишім шаради.
Наша юність — одна розрада,
А за нею довкола — жах".

Непомітних — аж із Берліну,
Нас помітили... Ні коліна,
Ні благання, ані турботи:
Ти з арійського поля квітка
(Хоч з дитинства моя сусідка!)
І зійтись нам — ферботтен!

В сквері, скованому зимою,
З непокритою головою
Давні думи думав Тарас...

Краще б справді тебе не знати,
Ніж тепер вас обох втрачати,
Найдорожчих, великих вас!

І тебе, мій Остапе, друже,
Що зі Львова прибув у Лубні,
Що приніс в незасіяні душі
Синьо-жовтої квітки вогні, —
Пригадай, як збирали зброю,
Як виводили: "Не пора",
Як сказав: "Ми німецькі розбої
Охолодим водою Дніпра!"...
Пригадай, пригадай, Остапе:
Воронням зліталось гестапо,

Та зуміли ми їхній слід
На Сулі запустити під лід
Ще й лишити напис на дверях,
Голосний, наче стріл: Бандера!

Древня Ольго! Твої жоржини —
Почорніли від павутини;
Древній предку моєї віри —
Орють, орють плуги зневіри...
О, той білий, крижаний вечір!
Потяг. Біль. Розлука. Втеча.
Скільки років уже майнуло,
А ще й досі за часу мулом
Бачу схилені в розпачі плечі!
Не суди мене, батьку, суворо,
Наше горе — вселюдське горе...
Лиш забути б ті схилені плечі.

Берлін

Крізь тунелі, що звались ніччю,
Ми в'їздили в середньовіччя,
Під зухвалі готичні шпилі.
У вагонах — слов'яни й коні,
І в дочепленому вагоні —
Тонни київської землі...

Не шукай на чужині волі!
Маєш волю: бараки голі,
А на груди — клеймо, тавро.
Чи і справді шукати реї?
Чи і справді в берлінську Шпрее
Відтепер потече Дніпро?

Ні, не плив, непокірний зроду,
Наче совість мого народу.
Але ми, запливши сюди,
Пізно вчилися азбуки волі,
І на нарах, як на престолі,
Клали пляшечку жив-води...

У Лівійській пустелі Роммель
Павутинний нап'яв намет.
Ми вантажили. "Київ", "Гомель",
"Ленінград"... — від'їздила смерть
На колесах, при охороні
Поліцаїв, собак, законів.
Пізнавались закони бою.
І хоча я не був у двобої —
Не тинявсь і між глядачів:
В мить відправки, зриваючи штампи,
Голіруч я роздавлював лямпи
Засекречених приймачів.

"Харків"... "Гомель"... і далі, й далі...
Знаю, деь даремно гарчали
В мікрофони: "Галло! Галло!"
У залізному вітрі зі Сходу
Я відчув українського роду
Ніжне й мужнє, мов сталь, крило.

Обростала земля солдатами,
І ридала кожна сім'я.
Ти вже знов за червоними ґратами,
За Потсдамськими ґратами — я:
— Ти чого тут? — Іх вайс ніхт! — Не знаю!
Били нелюди й били,—
І пустили з могили.
Ні живу, ні вмираю.

...Аж на дно могильної ями
Осідають содомські брами;
Вже від бомб у звірині роги
Повгинались чужі дороги;
Над румовищами Варшави —
Встав вулкан непогасної слави!

Аж на дно могильної ями
Осідають берлінські брами,
І годинник, вцілілий в ніші,
Після Волги і Д'єпу —
Пішов хуткіше!

"Приготуйся!" — ревли гармати.
"Приготуйсь!" — шепотіла мати.

Тільки ти у моєму горі,
Тільки ти... Як колись до хворих
Серед ночі зривався й біг,
Так з'являвся ти у сірім светрі
Крізь страшні тисячі кілометрів —
На бараку мого поріг.
В'яли руки, і серце гасло,
І могутнє свободи гасло
Мій заглушував, людський біль.

І коли закривавленим квітом
Перемога знялась над світом,
Не пішов я до рідних піль, —
Не прийшов туди наш березіль.
Не суди мене, батьку, суворо.
Я наваживсь у власне горе
України ввібрати біль.

Новий Ульм

Тут останні рейки зірвали —
Залишилися чорні шпали.
Дні і ночі — чужі вокзали,
І мільйони, що йдуть по шпалах.
Світять — радісні і бадьорі
Батьківщин вифлеємські зорі.
Мій порадику в сірім светрі!.. —
Залягли тисячі кілометрів...
Світ між Ульмом і Нар'ян-Маром
Видавався мені кошмаром...

...Два світи таборами стали
При заклятій берлінській брамі.
Відлітають уже в минуле
Журавлиними гей ключами
Ой, могили, вояцькі могили...
Ось і дощечку почепили,
Щоб ніхто не посмів розгадати:

"І.Шевченко — русскій салдат"...
Солдати... Солдати...

Як Ти звалась тоді, Україно,
Коли в битвах, скривавлена, йшла до Берліну?..
Ген на Захід мої лежали
Еміграції чорні шпали...

Світ взялась оновляти ООН —
Міжнародній хамелеон,
Не суди мене, батьку, суворо:
Моря Чорного чорне горе
Не завважили у ООН.

Париж

Як ти широко й щедро сієш
І врожаю зібрати не вмієш!

Воля йшла на паризькі схили
По Твоїх безіменних могилах,
Мій хороший, мій рідний брате,
"І. Шевченку — русскій салдате"!..
Тут ніхто вже не вчив любити —
Тільки б п'яно і тільки б сито...
Тут вслухались цвинтарні сови
В п'єдестальні Гюґо промови...

І Шопен, і Міцкевич у славі
Поверталися до Варшави...
І даремно Камюс перечив —
І даремно Жан-Поль меречив:
На тонесенькій ніжці шампану
Вирішались народні справи...

...Важко учить життя нужденне!
Облітало, мов листя зелене,
Що лишалося після розбою
З подарованого тобою!

Батьку, лихо спіткало сина,

Що для тебе обрав чужину.

У Парижі холодно й хмарно.
Повертаюся із друкарні
До убого-мансардної хати:
Є синок, але щезла мати,
Зникла мати з якимсь голомозим!
Обдає ще й тепер морозом.

Є стеблинка, що волею долі
На чужім, забрукованім полі
Виростає, в полоні бетону! —
Сам, пригадуючи, холону.

Бідний Лесик, ріднесенький гном...
Лине потяг в далекий Ріом...

Наче порвана стрічка в кіні:
На екрані хитливі тіні —
Друзі й недруги, люди й міністри,
Бездержавні й державні маїстри;
Від безладдя валиться місто,
Хоч достойне надземного Ліста;
Півпорожні у Люврі залі, —
Все біжить на виття Шагала...

"Друже, треба собою стати,
Так же можна й життя проспати,
Живучи на чужих задвірках".

Зрозумів я листа алжирки.
Та ніде не було зупину,
Бо й нема його без Батьківщини.

Рю Сан Пер — і щастя, і кара,
В цигарок надокучливій хмарі
На мансарді я часто марив:
Бачив ваші усміхнені лиця,
Бачив ваші засмучені лиця...
Бачив матір мою — трудівницю,
Бачив ту, що в любові й муках

Народила мене для розлуки,
Для розлуки і для розпуки;
І сестрицю-перепелицю...
Мало — серця, тут треба — крицю!

Бачив Київ. Стояв на горах
У земних і небесних зорях;

Бачив, як підіймався Хрещатик,
І гукав йому: "Брате, брате!"

І настроювався, наче кобза,
На вселюдське хороше, добре,
Щоб вночі, за життя порогом,
Не дійти до себе самого.

О, як важко, як важко, брате,
Від Алжирського сну втікати!

О, як важко, як важко, брате,
Дошукатись якоїсь рації
У чужини тісній кімнатці,
На мансарді еміграції!

...Вже не радували кан-кани,
Ані вічність Родена,
Ні Моне тумани;
Ані суті, ні мірки —
Монпарнас — Володимирська Гірка!

Важко серце питливе мати,
Не знаходить собі розради:
Краще згинуть, ніж стояти
Без набоїв, без барикади!
Осуди мене, батьку, строго.
Я не хочу уже нічого,
Крім твоєї поради.

Мадрид

Починається інша повість.

Синій ладан. Висока совість.
"Фререс міо!" — гримить в соборі
До нужденних, сліпих і хворих,
До Хуанів, від праці горбатих,
На хресті за життя розп'ятих.

А в Мадріді — шумлять фонтани...
І друкарських млинів барабани...
Плюнь на всі свої гани і рани!
Обіймися з життям!
Радіохвилі
Упадаються десь безсилі:
То на наші правди слова
Лютим звірем реве Москва.
Міжнародні тебе обікрали,
Генерале мій, генерале,
Що повів еспанські полки,
Але вбивцеві Льорки — не дав руки.
Уночі на Еспанській площі
Пресухий, мов єгипетські мощі,
Із коня зіскакує Лицар
І, одвічне збираючи жниво,
Кулаком б'є в бетон і крицю —
Хмародеру заморське диво!
Навіть зорі тут — кастаньети.
Всі нещасні. Усі поети.
Всі щасливі. Усі — над горем.
Спрагли всі — і земля, і море.

Я хотів би іти з Тобою,
Санчом-Пансом, слугою бути...
Все забрали ночі розбою,
Тільки серце кричить трубою:
"Бути — не бути, бути — не бути!"
Не суди мене, батьку, суворо,
З України усяк, навіть ворог,
Хоче рідного неба вдихнути.

Мюнхен

По хисткому містку світання

Над Європою йду все далі...
Десь — занепад. А десь — повстання,
Люди чесні, прямі й зухвалі.

А зі мною — учитель суворої школи —
Сухарем підгодований голод.
Я не сам уже. Я, нещасний,
Принести хотів милій щастя!

Серце рвалося вище й вище,
Воскресало із попелища,—
І мадрідський експрес із гулом
Перекреслив чуже минуле.

Знов Париж. Опинився поет
Між Колет і мадам Тріюлет.
Кожний — світ. Кожна правда — своя.
А Твого тут не чули ім'я,
О, Твого тут не знають ім'я
Ні Колет, ні мадам Тріюлет!

Ти потрібна була, як ішла до Берліну,
Закривавлена Україно,
Щоб прикрити Твої усі дані і дати
"І.Шевченком — русским салдатом"!..

Новий потяг в старечий світ.
Обтираючи пиво й піт,
Сласний Мюнхен, той Вічний Кіт,
З-під воріт погляда на світ.

І сичать, і кричать антени —
Механічного віку гієни.
Годі, годі й пізнати, брате,
Хто тут буде, кого і кому продавати!

Кожний — світ. Кожна правда — своя.
...Я не сам. Ми. Сім'я.
...Твою душу, щирі й зухвалу,
Чобітьми війни притоптали,
Вигинали шматками бляхи.

Пролітали кудись вокзали.

Поспішала. Шукала шляху
До своїх берегів дніпрових,
До прекрасного серця народу...

Дав тобі я чужі розмови
В нагороду;
Вже немає в серці й любови
В нагороду.
Твоє серце заходиться криком
Поміж мною і чоловіком...

Жінко-мученице, жінко-мати,
У які тебе вбрати шати?

Ти ведеш свого сина вгору,
Ти ворожиш йому простори,
Ти в огні золотої любови
Вчиш його солов'їної мови,
Щоб у шквалах мовних атак
Рідне мовив він "Ні" і "Так"
І, збагнувши чужі світи,
Вмів до власного світу йти!

Не мені тобі щастя дати,
Із Путивльського валу Мати!

Я задовго спав на порогах,
Розгубив по чужих дорогах,
Розміняв на дрібну монету
Сонценосну любов поета.

Хай приходять ночі розлуки,
Хай ростуть самоти замети...
Не суди мене, батьку, суворо,
Хоч не зменшить нашого горя
І найважчий хрест поета.

Нью-Йорк

Амоналом зривані хвилі —
Шторми з Заходу і зі Сходу...
О, які ж ми, які безкрилі
Ми без Тебе, рідний народе!

Уповаєм лише на Тебе,
Хмарки ждем на чужому небі,
Мов рятунку від далечизни —
Рятувального кола з Вітчизни!

В сірім светрі, худий і лисий,
Ти в каюту ввійшов: "Вернися", —
Тихо мовив. Я серед ночі
Вибіг, батьку, по євшан-зілля...

Океан реготав ув очі,
Танцювало хитке довкілля:
Океан — зелена петля,
Ешафот — чужа земля... —
Наче приступи божевілля...

Хто ридав, хто радів. Негода
Огортала в ту ніч Свободу...

Здрастуй земле, багата й вольна,
Здрастуй, донько Лінкольна,
Стонародий народе Лінкольна!

.....

Час закінчити нашу повість.
Та горить іще свічкою совість,
Рештки серця з'їдає біль:
Відчуваю себе розлитим
В сотнях тисяч, що хочуть жити
Між своїх, життєдайних піль.
(Десь озиме зіходить жито —
Українське незрима жито,
Під московську, під заметіль).

Кожний — світ. Кожна правда — своя.
Лиш загублена правда — моя...

...На Воллстріті не гаснуть вікна.
Автоматом, до щітки звиклим,
Я приходжу вночі туди,
Розраховуватись за свободу,
За звеличення тих народів,
Що в чужі не ступають сліди.

Містер Ікс виписує чеки,
Містер Ігрек не спить вночі.
На Воллстріті — новітня "Мекка"
І зелений "Аллах". Мовчи
Чи кричи — все одно, поете,
Ти самотній в своєму гетто:
Спить під хвилями дій і дат
"І.Шевченко — русскій салдат"...

Повільніше серце стукоче.
Заокруглюються думки.
Знепритомнілого, серед ночі
Підвели мене робітники.
Милі друзі! Коли б ви знали,
Що ніяк ми того не бажали —
Ані я, ані серце моє.

Б'є зіпсутий годинник.
Занадто охоче
Тринадцяту б'є.

(Як тоді у Берліні, ніччю,
У двадцятому середньовіччі).
А тепер — газета й газета —
Мертва петля для поета...

.....
.....

Кожний — світ. Кожна правда — своя.
Із статуї Свободи вдивляюсь у світ:
Над Алжиром — зоря українська сія,
І Шевченка горить заповіт;
Над Європою бурі-бурани гудуть
Аж сюди, за безодню води;
Телефон!.. Не розмову — розпечену ртуть

Передають проводи
У Європу!..
За криками й гуками станцій
Жду з тривогою вістки, алжирський повстанче,
Чи й тобі на могилі поставлять печать:
"А.Гасан — французський солдат",
Як поставили братові (і мені)
Ту печать у моїй і чужій стороні?!
Чи згадають Чупринку?
Не згадає в ООН
Модерний хамелеон...
(Снівсь: брудний і потворний,
Слизький і жорстокий
Із зеленим вогнем у очах).
Кожний — світ. Кожна правда — своя.
Але ця: не моя й не твоя!

Лист батькові

Шкода, батьку, що ми не разом,
Не одним присипані снігом.
Я стомивсь сорокрічним сказом,
Сорокрічним постійним бігом:
Повертаюся знову і знову
На твоє — на моє — на тернове.

Вибач, батьку, якщо зумієш,
Якщо вибачити є змога.

Уподібнюється повії
Кожний крок на чужих дорогах:
Людська правда як вчив, — Єдина,
Та не знає про те людина.

Згодом, батьку, прийду до тебе,
На крижані, найвищі ріки.
Під єдиним Небесним небом
Знов зустрінемося — навіки:
Краще так, ніж обом лежати
"І.Шевченком — русским салдатом".

Ми не рвались удвох ніколи
Від Дніпра свого — в далечизни:
Ти — в лікарню, а я — до школи,
Ми трудом любили Вітчизну...
Повертаюся, бач, і сьогодні
На твоє — на моє — на народне...

Шкода, батьку, що розминулись
Наші долі хвилями в морі.

За усе, що було й забулось,
І за наші часи суворі,
І за громи ракет,
А не радості цитри чи лютні,
Вибач вчителю мій,
Вибач, лікарю мій, незабутній!

Час закінчити нашу повість.
Та горить іще свічкою совість,
Решту серця допалює жаль.

Не суди мене, батьку, суворо.
Вже не стачить і Чорного моря,
Щоб втопити народню печаль.